

دستاوردهای فرهنگی

چکیده

هدف این نوشتار تبیین دستاوردهای فرهنگی انقلاب اسلامی با بهره‌گیری از اطلاعات و آمار موجود و مراجعه به دیدگاه کارشناسان و صاحب‌نظران است. انقلاب اسلامی یک انقلاب فرهنگی است و دگرگونی سیاسی و اجتماعی، زمینه‌ساز انقلاب فرهنگی محسوب می‌شوند. استقلال و خودباوری فرهنگی، مبارزه با مظاهر فساد، هویت‌یابی اسلامی - ایرانی، گسترش فرهنگ عاشورا، تحول در محتوای کتب و متون درسی و نشر کتب، تحول در محتوای مجلات و صدا و سیما، ارتقاء بینش و آگاهی‌های عمومی و اجتماعی در سطح جامعه، از مهمترین دستاوردهای انقلاب اسلامی به شمار می‌روند. کلیدواژه: انقلاب اسلامی استقلال فرهنگی، خودباوری فرهنگی، هویت‌یابی اسلامی، نشر کتاب، وحدت.

مقدمه

فرهنگ جامعه، زیرساخت‌های فکری، سیاسی، اقتصادی آن را تشکیل

می‌دهد. بسیاری از نظریه‌پردازان و رهبران انقلاب اسلامی بر این عقیده‌اند که انقلاب اسلامی یک انقلاب فرهنگی است و دگرگونی سیاسی و اجتماعی، زمینه‌ساز رسیدن به هدف اصلی، یعنی انقلاب فرهنگی محسوب می‌شوند.

از دیدگاه امام خمینی علیه السلام فرهنگ، اساس سعادت یک ملت است و رستگاری هر جامعه از راه اصلاح و احیای فرهنگی امکان‌پذیر است: «راه اصلاح یک مملکت، فرهنگ آن مملکت است؛ اصلاح باید از فرهنگ شروع بشود...؛ اگر فرهنگ درست بشود، یک مملکت اصلاح می‌شود...»^۱ یکی از دستاوردهای مهم انقلاب، استقلال فرهنگی است؛ از این رو، دشمن هویت دینی و فرهنگی انقلاب را هدف گرفته است. بر این اساس، بازخوانی دستاورد فرهنگی انقلاب از بایسته‌ها است. نوشتار پیش‌رو در محورهای زیر سامان یافته است:

۱- استقلال و خودباوری فرهنگی

استقلال فرهنگی حفظ فرهنگ و ارزش‌های جامعه از تهاجم فرهنگ بیگانه است. به تعبیر دیگر، عدم وابستگی فکری و ارزشی به کشورهای بیگانه، به ترتیبی که کشور بتواند با افکار و تمایلات و خصیصه‌های فکری خود زندگی کند.^۲ در مقابل آن، وابستگی و خودباختگی فرهنگی است؛ چنان‌که مردم پیش از انقلاب می‌پنداشتند از نظر فرهنگی، حقیرند و فرهنگ غربی برتری دارد؛ پس باید پیرو آن فرهنگ باشند؛ از این رو،

۱. صحیفه امام، ج ۱، ص ۳۹۰.

۲. محمد هاشمی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، ج ۱، ص ۲۰۴.

استقلال فرهنگي، همواره از شاخص‌های اصلی حرکت انقلاب اسلامي بوده است. امام فرمود: «اساس کار یک جمهوري اسلامي، تأمين استقلال مملکت و آزادي ملت ما... تنظيم و تدوين قوانين است که در همه زمينه‌های اقتصادي، سياسي، اجتماعي و فرهنگي... اصلاحات لازم را به عمل آورد».^۱

«بي‌شک بالاترين و والاترين عنصري که در موجوديت هر جامعه دخالت اساسي دارد، فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ هر جامعه، هويت و موجوديت آن جامعه را تشكيل مي‌دهد و با انحراف فرهنگ، هرچند جامعه در بُعدهای اقتصادي، سياسي، صنعتي و نظامي قدرتمند و قوي باشد، پوچ و پوک و ميانه‌تهي است».^۲

متأسفانه اسلام‌زدائي از یک طرف و ترويج فرهنگ غربي از طرف ديگر، از اولويت‌های کاری تمام دستگاه‌های فرهنگي رژيم گذشته بود. راديو و تلويزيون، تئاتر، سينما، مطبوعات و کتاب‌ها، همگي مأموريت داشتند تا فرهنگ و سبک زندگي غربي را جايگزين فرهنگ و سبک زندگي اسلامي کنند. خاندان پهلوي پيشتاز ترويج فرهنگ مبتذل غربي بودند؛ از اين رو، امام با تلخي، از آن وضعيت اسفبار ياد مي‌کند: «از جمله نقشه‌ها که مع الأسف تأثير بزرگي در کشور عزيز ما گذاشت، بيگانه کردن کشورهای استعمارزده از خويش و غرب‌زده و شرق‌زده

۱. صحيفه امام، ج ۵، ص ۱۵۵.

۲. همان، ج ۱۵، ص ۲۴۳.

کردن آنان است...»^۱.

اما پیروزی انقلاب اسلامی به خودباختگی فرهنگی پایان داد و ملت ایران را به این بلوغ فکری رساند که باید بر فرهنگ خودی و اسلامی تکیه کند؛ از این رو، امام فرمود: «ما باید تمام همتمان را صرف کنیم که خودمان را از این وابستگی فکری بیرون بیاوریم».^۲ رهبر معظم انقلاب می‌فرماید: «امروز استقلال فرهنگی در این کشور، روزه‌روز در حال پیشرفت است و خودباوری فرهنگی بیش‌تر می‌شود».^۳ به همین جهت، استقلال فرهنگی ایران، غرب را نگران کرده بود. نوام چامسکی^۴ می‌گوید: «تا زمانی که ایران، مستقل باقی بماند و در برابر سلطه آمریکا تسلیم فرود نیارد، دشمنی‌ها و مخالفت‌های آمریکا ادامه خواهد داشت. جمهوری اسلامی ایران از نظر آمریکا، غیرقابل‌پذیرش است؛ چون از استقلال خود چشم‌پوشی نمی‌کند».^۵ مارتین ایندایک^۶ از موضع ضعف و عجز حقیقی و گستاخی تصنعی می‌گوید: «مجازات و تنبیه انقلاب اسلامی، درس عبرتی برای کشورهای خواهد بود که در مسیر استقلال و رهایی از سلطه آمریکا گام برمی‌دارند».

۱. همان، ج ۲۱، ص ۴۱۴.

۲. همان، ج ۹، ص ۵۱۶.

3. <http://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=2716&p=2>

۴. نویسنده مشهور آمریکایی.

۵. مجله پرسمان، فروردین ماه ۱۳۹۱، ش ۱۱۱.

۶. معاون خاورمیانه‌ای وزارت خارجه آمریکا.

۲- عرصه‌های خودباوری و استقلال فرهنگی

الف) استقلال فکری

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، تعمیم استقلال فکری به افراد جامعه، باعث ایجاد جریان خودباوری و حضور آحاد مردم در روند توسعه دانش و فناوری شد. «انقلاب اسلامی از کسانی که خود را در برابر بیگانگان باخته بودند، مردانی با شخصیت و مستقل ساخت که با توکل به خدا، تکیه بر استعدادها و بهره‌گیری از نیروهای درونی خویش توانستند روی پای خود بایستند و در بسیاری از زمینه‌ها، موفقیت‌های چشم‌گیری به دست آورند...»^۱ به گونه‌ای که پیشرفت‌های علمی، فنی و... بعد از انقلاب با تمام قرون گذشته متفاوت است و این مرهون شکل‌گیری اندیشه استقلال فرهنگی در مردم بوده است.

با وقوع جنگ تحمیلی، دانش‌آموزان و دانشجویان بسیاری راهی جبهه‌ها شدند و «فرهنگ خودباوری علمی» جوانان، باعث به ثمر نشستن استعدادها، قدرت ابتکار و خلاقیت‌های فراوان نخبگان ایرانی شد. نمونه بارز آن سردار شهید حسن طهرانی مقدم بود که توانست نخستین موشک‌های ایران را بسازد.^۲ روند رو به رشد مطالعات دانشگاهی در ایران، طی چهل سال گذشته و وجود المپیادها و جشنواره‌هایی همچون خوارزمی و جشنواره‌های ادبی، نشان از تعالی روزافزون فرهنگ

۱. سیدحسین اسحاقی، *ارمغان انقلاب* (تلخیصی از ۹۲ دستاورد انقلاب اسلامی ایران)، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۶، ص ۴۳.

2. <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1397/08/21/1872494>

خودباوری دارد.

ب) زبان و ادبیات

در عصر پهلوی چنان خودباختگی‌ای شکل گرفته بود که بعضی به تقلید از غرب بسنده نکرده و در پی یافتن پیشینه مشترک ایرانیان و فرنگیان بودند؛ چنان‌که برخی سعی کردند اشعار فارسی را با آوردن برخی لغات فرانسوی بسرایند و بدان افتخار کنند. نیز مدعی بودند پنج هزار کلمه در ریشه فارسی و فرانسه یکی بوده است؛^۱ اما بعد از انقلاب، توجه روز افزون به زبان و ادبیات فارسی و یادگیری آن، اختصاص به ایرانیان و فارسی‌زبانان نداشت، بلکه در کشورهای مختلف بیش از گذشته شدت گرفت. اکنون ۲۲۰ دانشگاه در سراسر جهان به آموزش زبان فارسی اشتغال دارند که این رقم، رشد چشمگیر گرایش به یادگیری این زبان را نسبت به پیش از پیروزی انقلاب اسلامی نشان می‌دهد. ایران در کشورهایی همچون روسیه، قزاقستان، جمهوری آذربایجان، لبنان، سوریه، پاکستان و ترکیه همه ساله المپیاد زبان فارسی برگزار می‌کند.^۲

ج) هنر

پیش از انقلاب، خودباختگی سران رژیم به فرهنگ و تمدن غربی به حدی بود که هنر را به سمت ابتذال حرکت می‌داد و در نهایت به رواج فرهنگ و آموزه‌های غربی و دامن زدن به بی‌بندوباری و تشویق جوانان

۱. محمد توکلی طرقي، تجدد بومي و بازانديشي تاريخ، ص ۴۹.

2. <http://dari.irib.ir/component/k2/item/77472>

و هنرمندان، و خودباختگی در مقابل فرهنگ غرب منجر شد.^۱ اما انقلاب شکوهمند، هنر را متحول کرد؛ هنرمندان، نویسندگان و مخاطبان هنر انقلاب، به جای داستان‌های افسانه‌ای و موهوم و سوژه‌های سبک و مبتذل هنری، سراغ سوژه‌های واقعی از وقایع انقلاب، جبهه و جنگ و زندگی شخصیت‌های اسلامی و فرماندهان بزرگ و ائمه علیهم‌السلام (مانند سریال‌های امام علی علیه‌السلام و ولایت عشق) و اصحاب آنان و سبیل‌های مقاومت در میان آزادگان و جانبازان و شهدای والا مقام رفتند. به عبارت دیگر، گرایش به مفاهیم ارزشی و فرهنگ دینی در این عرصه، بسیار بالنده‌تر شد.^۲

د) پوشش

لباس علاوه بر پوشش برای بدن، یکی از مهم‌ترین نمادها و مؤلفه‌های فرهنگی در یک کشور است. متأسفانه حکومت طاغوت به از بین بردن این نمادهای فرهنگی ایرانی - اسلامی و جایگزین کردن نمادهای فرهنگ غربی همت گماشت. این امر در قالب کشف حجاب و لباس متحدالشکل مردان و رواج مدهای غربی نمود پیدا کرد.^۳

انقلاب اسلامی با هدف دفاع از ارزش‌های اسلامی، شمار زیادی از مردم را از پوشش‌ها و لباس‌هایی که نماد فرهنگ غربی است، باز داشت و از پوشش اقوام و قبایل ایرانی حمایت کرد؛ به‌ویژه بانوان جوان را به رعایت پوشش اسلامی تشویق کرد که پس از آن نادیده

۱. روزنامه کیهان، ش ۲۰۶۲۸، ۲۰۶۲۸/۸/۸، ۱۳۹۲.

۲. <http://www.islamicartz.com/story/2fbpPQZ9JWAceqYdQSI0iiB9x7wp8NKVnOO954WgpEc>

۳. مرکز بررسی اسناد تاریخی، تغییر لباس و کشف حجاب به روایت اسناد، ص ۱۹۰-۲۲۴.

گرفتن پوشش اسلامی، نقض معیارهای دینی و اجتماعی تلقی می‌شد؛ همان پوششی که - متأسفانه - امروزه برخی زنان ما آن را محدودیت می‌دانند، غافل از آن‌که حجاب، مصونیت است. ایوت بالداجینا، استرالیایی تازه‌مسلمان، می‌گوید: «حجاب، انتخاب من است که نه تنها محدودیتی برایم ایجاد نکرده، بلکه آزادی بیش‌تری نیز به من داده است؛ پس از انتخاب حجاب، از تمامی نگاه‌های ارزان جنسی و چشم‌چرانی آزاد شدم و حس تازه‌ای از امنیت و آرامش را تجربه کردم. من حجاب را عامل مهمی در هویت‌بخشی به زن می‌دانم و همین حجاب بود که آزادی تازه‌ای را برای من به ارمغان آورد. من حجاب را به سبب علایق شخصی یا تقلید از فرد خاصی انتخاب نکردم؛ من به دنبال حقیقت اسلام بودم و پس از کشف این حقیقت، حجاب را انتخاب کردم و آن را پرچم اسلام و نشانه‌ای از مسلمان بودن خود می‌دانم».^۱

۳- مبارزه با مظاهر فساد

استعمارگران غربی در زمان پهلوی، با ترفند تجددگرایی، از طریق تلویزیون، کتاب، رادیو و... به طرح محتواهای مستهجن می‌پرداختند تا با استحاله فرهنگ ایرانی - اسلامی، مظاهر فاسد فرهنگ غربی از جمله مادی‌گرایی، اباحی‌گری، و بی‌بندوباری رواج پیدا کند. فریدون هویدا^۲ - که همراه شاه در پاریس بوده - می‌نویسد: «شاه یکی دو روز عصرها که وقت آزاد داشت، به چند کاباره شبانه سر زد و مدتی را در مصاحبت

1. <http://rahyaftaha.ir/23061>

۲. سفیر شاه در سازمان ملل.

دختران معرفی شده از سوی دوستان خود گذرانند و به آن‌ها هدایایی گران‌قیمت نیز داد. چند ماه بعد در یک مجلس میهمانی به یکی از همان دخترهایی که مدتی را با شاه سرکرده بود، برخوردیم و او با افتخار فراوان انگشتر الماسی را که از شاه هدیه گرفته بود، به من نشان داد.^۱ مشروب‌خواری، قماربازی، سگ‌بازی، مواد مخدر، ثروت‌اندوزی، مسافرت‌های پرخرج، حیف‌ومیل بیت‌المال و... از دیگر عادت‌های همیشگی شاه بود که این مفاصد تا اعماق ارکان نظام و سایر درباریان نیز نفوذ کرده بود.^۲

اما ظهور انقلاب اسلامی مانع غارتگری آنان شد و برای سالم‌سازی جامعه از آلودگی‌های فرهنگی، اقدامات بسیاری همچون برچیدن مراکز شراب‌فروشی، مراکز فساد و قمار و... انجام شد و احیای فرهنگ اسلامی مورد توجه قرار گرفت. بر این اساس، انقلاب اسلامی با روشنگری خاص ضمن برملا ساختن نقاط ضعف فرهنگ غرب، ثابت کرد که این فرهنگ با ترویج مادی‌گرایی و زندگی مصرفی، آدمی را به فساد و لذت‌پرستی می‌کشاند. انقلاب تأکید می‌کند که رواج فرهنگ غربی، زمینه‌ای برای توسعه استعمار خزنده در جوامع ضعیف است.^۳ البته نباید غافل ماند که امروز نیز دشمنان با ترویج مظاهر غربی، به دنبال تغییر سبک زندگی مردم ایران هستند.

۱. ویژه‌نامهٔ پرسمان، بهمن ۱۳۸۵.

۲. همان.

۴- عرصه‌های تحول استقلال فرهنگی

الف) تحول در محتوای کتب و متون درسی

ویژگی ادبیات دوره پهلوی، دین‌ستیزی و تبلیغ نظام سرمایه‌داری— کمونیستی بود؛ از این رو، کمونیست‌ها بیش‌تر به ترجمه آثار مارکسیستی و روسی می‌پرداختند. از طرفی نفوذ فعالیت‌های فرهنگی آمریکا در ایران از اوایل دهه ۲۰، به انتشار آثار نویسندگان توده‌ای تمایل داشت و توانست انحصار انتشار آثار درسی را در دست بگیرد. همچنین انتشار آثار مبتذل و آثار مکتوب فرقه‌ها در این دوره رخ داد.^۱ آثار تجدیدنظر دینی همچون آثار کسروی، بدون هیچ ملاحظه‌ای انتشار می‌یافت. در مقابل، ناشران مذهبی به دلیل اختناق حاکم مجبور بودند مطالب خود را در قالب داستان‌های قرآنی و یا داستان زندگی پیامبران بنویسند.

پس از انقلاب نیاز بود تربیت‌شدگان مدارس از درجه علمی لازم در حوزه شناخت معارف اصیل اسلامی برخوردار باشند؛ از این رو، نظام آموزشی ضمن بهره‌گیری از آموزه‌های اسلامی، توانست کتاب‌های درسی متناسب با معیارها و نیازهای کشور تدوین کند و توانست نقش مهمی در دین‌باوری، دانش و تفکر نوجوانان و جوانان داشته باشد. امروزه کتاب‌های درسی همه مقاطع تحصیلی، برگرفته از آموزه‌های دینی و قرآنی است و مفاهیم قرآنی و روایی در جای‌جای کتاب‌های پایه‌های تحصیلی وجود دارد. همین امر سبب شد کودکان، نوجوانان، جوانان و

1. <http://mehrnews.com/news/1461645>

دانشگاهیان پایبند آموزه‌های دینی باشند؛ در حالی که قبل از انقلاب این مفاهیم در دبیرستان‌ها و دانشگاه‌ها بسیار کم‌رنگ بود و گاهی متونی ضدآموزه‌های دینی آموزش داده می‌شد. امام فرمود: «... از همه بدتر وضع دانشگاه‌ها و دبیرستان‌ها و مراکز آموزشی که مقدرات کشور به دست آنان سپرده می‌شد، با به کار گرفتن معلمان و استادان غرب‌زده یا شرق‌زده صددرصد مخالف اسلام و فرهنگ اسلامی بلکه ملی صحیح، با نام «ملیت» و «ملی‌گرایی»، گرچه در بین آنان مردانی متعهد و دلسوز بودند، لکن با اقلیت فاحش آنان و در تنگنا قرار دادنشان کار مثبتی نمی‌توانستند انجام دهند».^۱

(ب) تحول در حوزه نشر کتب

در دوران پهلوی، کتاب‌های زیادی در زمینه‌های مختلف هنری، اجتماعی، تاریخی، و داستانی منتشر می‌شد که از ابتذال و تصاویر ضداخلاقی و مستهجن پر بود. در مقابل، با چاپ کتاب‌های پرمحتوای اسلامی در موضوع‌های گوناگون مخالفت می‌شد. سیاست حکومت پهلوی، حمایت از کتاب‌های ضداخلاقی و ضداسلامی بود و حتی در چاپ این کتاب‌ها سرمایه‌گذاری و فعالیت می‌کرد. خود شخص شاه در ضدیت با اسلام جدیت بیش‌تری داشت. خسرو معتضد می‌نویسد: «در دوران رژیم پهلوی، کتابی به نام نگهبانان سحر و افسون، ظاهراً توسط یک عده از شرق‌شناسان و اسلام‌شناسان شوروی نوشته شده [بود] و در آن تلاش کرده بودند ایمان مسلمانان را از بین ببرند. این کتاب در

۱. صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۴۰۲.

فرانسه ترجمه و چاپ شده و تعدادی به ایران ارسال شده بود. شاه به مزین می‌گوید: جریان این کتاب چیست؟ مزین جریانی را گفته و اضافه می‌کند: قربان همه آن‌ها را که به ایران ارسال شده بود، جمع‌آوری کردم. شاه اعتراض می‌کند و می‌گوید: شنیده‌ام در این کتاب توسط کمونیست‌ها اهانت زیادی به اسلام شده است. چرا جلو انتشار آن را گرفته‌اید؟ ای کاش گذاشته بودید این کتاب در محافل روحانی، اصناف و بازاری‌ها و کسبه منتشر می‌شد. چرا این کتاب را برای آیت‌الله کاشانی، آیت‌الله بروجردی و آقای بهبهانی نفرستادید تا بخوانند.^۱

انقلاب اسلامی زمینه‌های تحول چشم‌گیری در محتوای ارزشی کتاب‌ها و افزایش شمارگان آن‌ها به وجود آورد. طوفان انقلاب سیلی خروشان در ادبیات پدید آورد و آن را به ادبیات پویا، ادبیات فریادگر، ادبیات مقاومت، ادبیات شیعی و عاشورایی، مبدل ساخت. امام علیه السلام می‌فرماید: «اهمیت انتشارات، مثل اهمیت خون‌هایی است که در جبهه‌ها ریخته می‌شود؛ اگرچه بسیار ارزشمند و سازنده است، لکن قلم‌ها بیش‌تر می‌تواند سازنده باشند و اصولاً شهدا را قلم‌ها می‌سازند و قلم‌ها هستند که شهید پرورند».^۲

رشد حوزه چاپ و نشر بعد از انقلاب، به اندازه تاریخ ۲۰۰ ساله چاپ در کشور ما رشد داشته است. در مقایسه‌ای گذرا باید اشاره کرد که از سال ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ تعداد ۵۲۷۰۶ عنوان کتاب چاپ شده است؛ اما

۱. خسرو معتضد، *ناکامان کاخ سعدآباد*، ج ۲، ص ۵۶۸-۵۸۰.

۲. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام، *آیین انقلاب اسلامی*، ص ۲۳۶.

پس از انقلاب تاکنون ۱ میلیون و یکصد هزار عنوان کتاب به چاپ رسیده است. همچنین به برکت انقلاب، ایران موفق به برگزاری ۲۹ دوره نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، برگزاری ۳۲۰ نمایشگاه استانی، برگزاری ۲۴ دوره نمایشگاه قرآنی، برگزاری ۲۴ دوره هفته کتاب، حضور در ۱۰۰ نمایشگاه بین‌المللی کتاب خارجی و چاپ سالیانه ۷۰ هزار عنوان کتاب در سال‌های اخیر شده است.^۱

نیوزویک در گزارش خود آورده است: مقامات ایران باغ کتاب تهران، مجموعه عظیم فرهنگی که آن را «بزرگ‌ترین کتابفروشی جهان» می‌نامند، افتتاح کردند؛ مجموعه‌ای با مساحت ۶۵ هزار مترمربع (۷۰۰ هزار فوت مربع) که مجموعه‌های متعددی از جمله سالن تئاتر، سالن علم، کلاس درس، رستوران و... را شامل می‌شود. همچنین نیوزویک افزوده است: تعداد کتاب‌هایی که در این مجموعه گردآوری شده، بر اساس این گزارش، طی چند ماه گذشته، تنها برای کودکان بیش از ۴۰۰ هزار جلد کتاب بوده است. نیوزویک به این نکته نیز اشاره کرده است که «پیش از افتتاح باغ کتاب تهران، کتابفروشی مشهور «بارنز اند نوبل»^۲ آمریکا عنوان بزرگ‌ترین کتابفروشی جهان را در کتاب رکوردهای گینس به خود اختصاص داده بود، حالا با افتتاح باغ کتاب تهران، افتخار بزرگ‌ترین کتابفروشی جهان را از نیویورک به تهران منتقل کرد».^۳

1. <http://www.iribnews.ir/fa/news/1476882>

2. BARNES & NOBLE

3. <http://www.ion.ir/news/235130>

ج) تحول در محتوای مجلات

ناگفته نماند که در زمان حکومت پهلوی، برخی مجله‌ها و نشریه‌ها صرفاً به تصاویر بسیار مستهجن اختصاص داشتند، به گونه‌ای که امام فرمودند: «این مجلات بود و این مطبوعات بود که جوان‌های ما را به جای این‌که به طرف دانشگاه بکشد، به طرف علم و ادب بکشد، به طرف فساد کشاند...»^۱ همچنین پیش از انقلاب انتشار خبر به یک خبرگزاری دولتی صددرصد تحت کنترل و منحصر بود؛ در صورتی که بعد از انقلاب، تعداد خبرگزاری‌ها ۴۲ برابر شده است و همه ذائقه‌های سیاسی و فرهنگی دارای رسانه هستند. از تعداد انگشت‌شمار روزنامه‌های قبل از انقلاب که تحت کنترل کامل دولت بود، به ۳۴۱ روزنامه با سلاقی مختلف در حال حاضر رسیده‌ایم. مطبوعات بعد از انقلاب به عنصر تأثیرگذار در معادلات بین‌الملل تبدیل شده‌اند. انتشار ۹۲۳۰ نشریه و رسانه در ایران، در منطقه، بی‌نظیر و در جهان، کم‌نظیر است. تنوع و تکثر موضوعی نشریات ایران با ۳۵۰۰ عنوان تخصصی، مثال زدنی است که این تعداد عناوین در نشریات علمی کشور به ۱۲۷۲ نشریه رسیده که از افتخارات علمی کشور محسوب می‌شود.^۲

د) تحول در محتوای صدا و سیما

ظرفیت و نقش تربیتی و فرهنگی صدا و سیما در انتقال سریع و ساده پیام‌های گوناگون، استفاده از آن را برای طیف وسیعی از مخاطبان اعم

۱. صحیفه امام، ج ۱۳، ص ۱۵۷.

2. <http://www.ghatreh.com/news/nn43783572>

از کوچک و بزرگ، فراهم کرده است. بنابراین مخاطبان، تأثیرات تربیتی خاصی را از تلویزیون دریافت می‌کنند و از میان رسانه‌های جمعی، تلویزیون چه در جهت مثبت یا منفی بسیار اثرگذار است.

متأسفانه رژیم پهلوی از این رسانه پراهمیت در جهت منفی و تخریبی آن بهره می‌گرفت؛ و با نمایش تصاویر مستهجن و ضداخلاقی و فیلم‌های مبتذل و گمراه‌کننده، بر افراد جامعه و به‌ویژه نسل جوان، اثر ویرانگری داشت. همچنین ترویج فرهنگ بی‌حجابی و بی‌عفتی، معرفی و تبلیغ افراد فاسد و منحرف از قبیل خواننده‌ها، هنرپیشه‌ها و رقاصه‌های داخلی و خارجی به عنوان الگو، از پیامدهای دیگر برنامه‌های این رسانه بود. خوش‌بختانه با پیروزی انقلاب، این وضعیت اسفناک پایان یافت و رادیو و تلویزیون با تولید و پخش برنامه‌های سازنده و مفید در جهت رشد و تعالی مردم، گام‌های مؤثری برداشتند. امام علیه‌السلام می‌فرماید: «رادیو و تلویزیون از تمام رسانه‌هایی که هست، حساس‌تر است. رادیو تلویزیون می‌تواند یک مملکت را اصلاح کند و می‌تواند به فساد بکشد.»^۱

انقلاب اسلامی الگویی را برای رسانه ترسیم کرد که هدف آن ایجاد محیط مساعد برای تزکیه و تعلیم انسان، رشد فضایل اخلاقی و شتاب بخشیدن به حرکت تکاملی انقلاب اسلامی در سراسر جهان بوده است.

۵- گفتمان وحدت

همگرایی ملت ایران - چه در ایام مبارزه با استبداد، و چه در دوران

۱. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه‌السلام، آیین انقلاب اسلامی، ص ۲۴۰.

تثبیت نظام جمهوری اسلامی - یک ضرورت انکارناپذیر بوده و نباید با سختگیری‌ها و تنگ‌نظری‌ها، آن را کم‌رنگ یا محو کرد. شکی نیست که حفظ تمامی دستاوردهای انقلاب، مشروط به تداوم وحدت اقشار جامعه است. امام خمینی از دستاورد وحدت، به «بهترین ثمرات نهضت» تعبیر کرده است و همه را دعوت می‌کند که در راه آزادی ملت و استمرار وحدت کوشش کنند:

«ما در این نهضت اخیر، آنچه را که می‌توانم بگویم، بهترین ثمرات این نهضت است؛ این وحدتی [است] که حاصل شد بین قشرهای مختلف...»^۱.

بر این اساس، فرهنگ گفتمانی بین ادیان در اقوام ایرانی، توانست انقلاب را به مرتبه‌ای از باورهای اجتماعی برساند که کمتر کشوری در جهان حتی با جغرافیای سیاسی لیبرالیسم، در آن موفق بوده‌اند. چهل سال مسالمت بین ارامنه، عاشوریان، کلیمیان، زرتشتیان، فرق مختلف اهل تسنن، و نیز اقوام کرد، فارس، ترک و بلوچ و... نشان‌دهنده وحدت فرهنگی است. تجلی این وحدت در حضور مداوم پیروان ادیان و فرق مختلف در مبارزه با استکبار و نیز حفظ آرمان‌های ملی - مذهبی در ماجراهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، با نهایت همدلی دیده می‌شود. بارها جامعه جهانی شاهد نقش‌آفرینی میلیونی مردم ایران در فراخوان‌های ملی همچون انتخابات و راه‌پیمایی‌ها و... بوده است. اگر استکبار جهانی، وهابیت، صهیونیسم و سلطنت‌طلبان مانع‌تراشی

۱. صحیفه امام، ج ۶، ص ۱۸۸.

نمی‌کردند، تاکنون فرهنگ انقلاب اسلامی توانسته بود بهترین نمونه گفتمان را نه تنها در جهان اسلام، بلکه به جهانیان معرفی کند؛ همان‌گونه که ابراهیم سلیمان باه^۱ معتقد است: «وحدت بین مردم ایران تحسین‌برانگیز است. ایران می‌تواند سردمدار اتحاد جهان اسلام و شیعه و سنی باشد».^۲

۶- هویت‌یابی اسلامی - ایرانی

انقلاب اسلامی از یک سو، زاده خودآگاهی و هویت‌یابی ملت ایران است؛ و از دیگر سو، موجب رشد، شکوفایی و تحکیم هویت اسلامی - ایرانی آن شده است. ملت ایران در گذشته تاریخی خود، هویتی غالب، غنی و تأثیرگذار داشت، اما با روی کار آمدن پادشاهان نالایق و بی‌کفایت، این هویت دستخوش تاراج قرار گرفت و رفته‌رفته جراحات‌ها بر تن رنجورش نشست. این دوران تلخ‌تر از زهر، با باز شدن پای بیگانگان به کشور شتاب گرفت و در مقطع حاکمیت خاندان پهلوی، به اوج خود رسید. در این برهه نابسامان که سینه هویت اسلامی - ایرانی ملت ایران زیر یوغ استبداد داخلی و استعمار خارجی چاک می‌شد، ناگاه خورشید انقلاب اسلامی از مشرق جان ملت ایران طلوع کرد و پرچم بازگشت به خویشتن خود را بلندتر از همیشه به اهتزاز در آورد. اسپوزیتو^۳ می‌گوید «ایران نخستین انقلاب سیاسی

۱. استاد دانشگاه مراکش.

2. <http://www.dastavardha.com>

۳. استاد امور بین‌الملل و مطالعات اسلامی دانشگاه جرج‌تاون.

اسلامی موفق را به جهان عرضه کرد و مسلمانان سراسر جهان از ثمره آن، که همانا اوج گرفتن مفهوم هویت اسلام و بازگشت غرور و اقتدار به مسلمانان در جهانی که تحت سلطه ابرقدرت‌هاست، بهره‌مند شدند.^۱

۷- گسترش فرهنگ عاشورا

بی‌تردید انقلاب اسلامی نشأت گرفته از فرهنگ عاشورا است. امام علیه السلام فرمود: «انقلاب اسلامی ایران، پرتوی از عاشورا است».^۲ حضرت امام علیه السلام با الهام از اندیشه جاویدان «کل یوم عاشورا و کل ارض کربلا»، صحنه مبارزه با شاه و اربابان غربی آن را صحنه نبرد با یزیدیان زمان اعلام کرد، اما ناگفته نماند که رابطه نهضت امام حسین علیه السلام و نهضت امام راحل دوسویه است: از سویی امام، قیام کربلا را مبنای قیام خود قرار داد: «امام حسین به ما آموخت در حالی که ستمگران زمان به مسلمین حکومت می‌کنند، در مقابل او... به پا خیزید».^۳ همین امر سبب شد رضاخان و محمدرضا عزاداری برای سیدالشهدا علیه السلام را ممنوع کنند. امام فرمود: «همان مسأله زمان رضاخان است که مجالس را او قدغن کرد».^۴ از سوی دیگر، قیام امام علیه السلام این ظرفیت را ایجاد کرد که فرهنگ عاشورا در جهان گسترش پیدا کند. فرهنگ عاشواری که قبل از انقلاب، شاه در قالب‌های مختلف با آن مبارزه می‌کرد و نمی‌گذاشت فرهنگ حسینی

۱. جان ال اسپوزیتو، *انقلاب ایران و بازتاب جهانی آن*، ص ۴۹.

۲. *صحیفه امام*، ج ۱۸، ص ۲۲.

۳. همان، ج ۵، ص ۷۵.

۴. همان، ص ۶۱.

بالنده و پویا در جهان ظاهر شود، اما انقلاب، فرهنگ عزت، حریت و ظلم‌ستیزی... را در جهان گسترش داد؛ از این رو، انقلاب اسلامی با قیام کربلا گره خورده است. این پیوند را می‌توان در این جمله امام به وضوح دید: «اگر ما بخواهیم مملکتمان، یک مملکت مستقلی باشد، یک مملکت آزاد باشد، باید این رمز (عزاداری) را حفظ کنیم».^۱ همچنین نمونه این پیوند در اربعین حسینی علیه السلام نمود پیدا کرد. کورزمن^۲ در کتاب *انقلاب باورنکردنی* می‌نویسد که هر دو موج بزرگ منتهی به انقلاب اسلامی ۱۹۷۹ ایران، مدیون خیزش‌های میلیونی مراسم اربعین در سال‌های ۱۹۶۳ (۱۵ خرداد ۱۳۴۲) و ۱۹۷۸ (۱۳۵۶) بود. در فهرست بزرگ‌ترین راهپیمایی‌های جهان شاهدیم که چگونه شیعیان همه رکوردها را به خود اختصاص داده‌اند. از سوگواری ۱۱ میلیون نفری ایرانیان برای امام خمینی در سال ۱۹۸۹ که در مقایسه با تجمع ۵ میلیون کاتولیک فیلیپینی به مناسبت ورود پاپ ژان پل دوم (۱۹۹۵) عظیم می‌نماید؛ تا نخستین راهپیمایی عظیم اربعین در عراق که ۱۴ میلیون نفر را در سال ۲۰۰۹ به حرم امام سوم شیعیان کشاند. از آن پس، هر سال این رکورد چشمگیرتر و دست‌نیافتنی‌تر شده است؛ به گونه‌ای که در سال ۲۰۱۲ به ۱۸ میلیون زائر رسید و سال گذشته حدود ۲۰ میلیون.^۳

۱. همان، ج ۱۰، ص ۹۷.

۲. چارلز کورزمن (Charles Kurzman) پروفیسور جامعه‌شناسی.

۳. <http://www.qazvinkhabar.com%D8-31980>

نتیجه‌گیری

بالاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، تعمیم استقلال فکری به افراد جامعه، باعث ایجاد جریان خودباوری و حضور آحاد مردم در روند توسعه دانش و فناوری شد. به گونه‌ای که پیشرفت‌های علمی، فنی و... بعد از انقلاب با تمام قرون گذشته متفاوت است و این مرهون شکل‌گیری اندیشه استقلال فرهنگی در مردم بوده است. انقلاب اسلامی به منظور سالم‌سازی جامعه از آلودگی‌های فرهنگی، اقدامات بسیاری همچون برچیدن مراکز شراب‌فروشی، مراکز فساد و قمار و... انجام شد و احیای فرهنگ اسلامی مورد توجه قرار داد و در تحوّل محتوا و نشر کتب و مجلات و محتوای صدا و سیما و گسترش فرهنگ اصیل عاشورا اقدامات ارزشمندی صورت داد.